

Kriminološka ekspertiza — da ali ne

Dr. Katja Vodopivec, profesor, pravna fakulteta, Ljubljana

Uvod

Čeprav so nekateri komentatorji kazensko-pravne zakonodaje stare Jugoslavije (iz leta 1929) menili, da bi bila lahko v tem času modernejša, kot je bila,¹ je vendarle mogoče ugotoviti, da je za tedanji čas vsebovala precej možnosti za individualizirano izrekanje sodnih ukrepov, deloma več kot povojna jugoslovanska zakonodaja.² V tej zakonodaji pa ni bilo nikjer predvideno sodelovanje s strokovnjaki drugih ved kot pogoj za individualizacijo, razen sodelovanja s psihiatrom za ugotavljanje neprištevnosti oziroma zmanjšane prištevnosti. Tudi zunaj posameznih, obrobni poskusov navezati tako sodelovanje v mladinskih zadevah s pedagogi v literaturi ni mogoče zaslediti posebnih prizadevanj v tej smeri.

Za tedanjo raven kazenskopravne teorije, ki naj bi bila pod precejšnjim vplivom Franza von Liszta,³ je bilo pomembno že to, da je II. poglavje materialnega kazenskega zakona dobilo naslov »Kaznivo dejanje in storilec« in da so se prizadevanja za individualizacijo kazala predvsem v precej razvejanih vzgojnih ukrepih za mladoletnike.

Prvi priobčeni članki o sodelovanju pravosodnih organov s strokovnjaki drugih ved sodijo v čas ustanovitve Inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani. Prvi članki o sodelovanju sodišč s socialnimi referenti v mladinskih kazenskih zadevah izhajajo iz let 1955 in 1956 (Vodopivec). V dokumentacijskih virih, ki jih ima inštitut za čas od leta 1955 do konca leta 1972 (obdobje 17 let, ki ga zajema ta prikaz) je bilo mogoče ugotoviti 80 bibliografskih enot, ki se ukvarjajo s problematiko sodelovanja strokovnjakov drugih ved v kazenskem postopku. Ker torej kaže, da smo bili Slovenci pobudniki misli o vpeljavi delne ali celotne kriminološke ekspertize v kazenski postopek, bo nemara za-

* Prispevek je delni povzetek raziskave »Vloga kliničnih ekspertiz v kazenskem postopku in v času izvrševanja kazenskih sankcij«, ki sem jo vodila podpisana pri Inštitutu za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani in končala marca 1973. Raziskavo je financiral Sklad Borisa Kidriča.

¹ Dolenc, str. 9—12.

² Bavcon: Novejši kriminalnopolitični pogledi na individualizacijo ukrepov zoper delinkvente, str. 72.

³ Zlatarić: Die Ideen Franz von Liszt im früheren und heutigen Jugoslawien.

⁴ Prvi je ta izraz pri nas uporabil Kobe leta 1959.

Število dokumentiranih bibliografskih enot

Leto	Število prispevkov piscev		
	Slovencev	pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov	skupaj
1955—1959	11	1	12
1960—1964	15	13	28
1965—1969	10	8	18
1970—1972 (3 l.)	7	15	22
Skupaj	43	37	80

nimiva tale preglednica o številu dokumentiranih bibliografskih enot iz te snovi.

Slovenski pisci smo se torej močno zavzemali za pritegovanje strokovnjakov drugih ved v kazenski postopek zlasti do 4. posvetovanja jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo (leta 1964 v Sarajevu), na tem posvetovanju in še nekaj časa po njem, drugi jugoslovanski pisci pa so o teh vprašanih več razpravljali in pisali v času posvetovanja in zlasti v zadnjih letih. Čeprav ni mogoče reči, da slovenski teoretiki nismo bili občutljivi za vprašanja, ki spremljajo uvajanje kriminološke ekspertize v kazenski postopek, je vendarle res, da smo se kljub problemom, ki smo jih v določenih časovnih obdobjih opažali, močno zavzemali za čim širše pritegovanje strokovnjakov v kazenski postopek, odločneje kot nekateri drugi jugoslovanski pisci. Zame osebno, ki sem bila med prvimi pobudniki za tako usmeritev v kazenskem postopku, pomeni torej ta prispevek, poleg vsega drugega, kritičen obračun z lastnimi stališči, izraženimi pred časom, ne da bi hotela odgovornost za svoja stališča preložiti na koga drugega ali na tiste objektivne okoliščine, ki so vplivale na naša in moja stališča. Vsi, praktiki in teoretiki, smo del časa in prostora, v katerem živimo, in ga skušamo razumeti po svojih najboljših močeh. Resničnost je cilj, ki se mu želimo približevati, a se nam tudi nenehno odmika. Razmik, ki nas loči od cilja, je povzročen objektivno in subjektivno. Takšno priznanje pa seveda — po 19-letni rerospektivi — ni vedno prijetno.

Jugoslovanski pisci o problemih, ki spremljajo uvajanje kriminološke ekspertize v kazenski postopek

Problemi, ki so jih jugoslovanski pisci in razpravljavci omenjali v zvezi z uvajanjem kriminoloških ekspertiz v kazenski postopek, so bili (po časovnem vrstnem redu, kakor so se v okviru posameznih strok pojavljali prvič) naslednji:⁵

— Strokovna eksploracija osebnosti je v nekem smislu v naprotju z načelom presumpcije nedolžnosti, ker se v kazenski postopek vpeljuje prej, preden je ugotovljeno, kdo je storilec kaznivega dejanja. Delitev glavne obravnave v dva dela je za nedeljivi evropski procesni način težko sprejemljiva (Bavcon 1957).

— Eksploracija osebnosti in njenega okolja posega v intimno območje ljudi in ne more biti predmet obravnavanja pred javnostjo na glavni obravnavi (Bavcon 1957, Kobe 1964).

— V zvezi z mnenji strokovnjakov postanejo pritožbene možnosti udeležencev v procesu dvomljive (Bavcon 1957).

— Z uvajanjem eksploracije osebnosti in njenega okolja bi se morali vlogi tožilca in zagovornika spremeniti, tako da ne bi šlo več toliko za zagovarjanje in obtoževanje, temveč bolj za sodelovanje pri iskanju najbolj primerne ukrepa (Bavcon 1957, Kobe 1964).

— Materialno kazensko pravo premore premajhno število ukrepov. Potrebna bi bila večja izbira kazni in drugih ukrepov (Bavcon 1957).

— Z individualizacijo izrekanja kazenskih sankcij se odpirajo vrata arbitrarnosti sodstva, vstevši iracionalne elemente, ki so prisotni v ljudeh in tudi pri sodnikih (Zlatarić 1962, Bačić 1964).

— Dosledno izpeljana individualizacija vodi do inkompatibilnosti specialne in generalne prevencije. Če verjamemo v učinke generalne prevencije, lahko pričakujemo slabitev teh učinkov (Zlatarić 1962).

— Individualizacija je v nasprotju z načelom legalitete (Zlatarić 1962, Petrić 1964).

— Potreba po enakosti pred zakonom je v javnem mnenju živa kot psihološki dejavnik, ki ga je treba upoštevati (Zlatarić 1962).

— Težnja po individualizaciji, ki naj bi se dossegala s pomočjo strokovnjakov drugih ved, izhaja iz nerealne podmene, da bosta iudex sapiens

⁵ Vire iz katerih povzemam osnovne ideje posameznih piscev je mogoče najti v pregledu literature na koncu članka.

in expertus sapiens našla nezmotljivo rešitev za vsak posamezen primer (Zlatarić 1962).

— Vpeljava kriminološke ekspertize v kazenski postopek terja popolno ločitev kriminološke ekspertize osebnosti od kriminalistične preiskave, tj. poseben dosje s kavtelami tajnosti (Kobe 1964).

— Posebno pozornost je treba posvetiti problemu kontradiktornosti v kazenskem postopku, tj. »kontradiktornosti v pozitivnem smislu, ki se izraža v pravici strank v postopku: da vplivajo na izbiro izvedencev, da so v mejah možnosti navzoče pri delu izvedencev, da izvedo za ugotovitev in mnenje in da dajo svoje ugovore. Takšno kontradiktornost si je v zvezi s kriminološko ekspertizo težko zamisliti; analogija s postopkom proti mladoletnikom bi (v racionalnih okvirih) lahko pomagala pri iskanju odgovora« na to vprašanje (Kobe 1964).

— Vpeljava kriminološke ekspertize v kazenski postopek v bistvu spreminja celotni postopek, tako da bi ga bilo treba popolnoma na novo koncipirati (Vasiljević 1964).

— Obstaja nasprotje med prizadevanjem, da bi bil kazenski postopek čim krajši, in prizadevanjem za individualizacijo kazenskega postopka na podlagi kriminološke ekspertize (Vasiljević 1964, Kobe 1972).

— Veliko psihično motenih ljudi živi v normalnem okolju in okolje jih ima za družbeno odgovorne. Navsezadnje bodo začeli namesto sodnikov soditi strokovnjaki (Mošet 1964, 1969).⁶

— Čimbolj sprejemamo načelo individualizacije, tem bolj prepričljivo bi morale biti utemeljene sodbe, sicer bodo obsojenci doživljali različne kazni za podobna dejanja kot krivične. Vprašanje pa je, ali lahko strogost in dolžino kazni utemeljimo z negativnimi lastnostmi storilčeve osebnosti, hkrati pa pričakujemo obsojenčevo sodelovanje v prevzgojnem procesu (Vodopivec 1968).

⁶ Pomisleki diskutantov v zvezi z uvajanjem kriminološke ekspertize v predhodni postopek izraženi na IV. posvetovanju jugoslovanskega združenja za kazensko pravo in kriminologijo leta 1964 v Sarajevu so se odrazili v resoluciji, sprejeti na tem posvetovanju v dveh točkah:

2. Preučevanje osebnosti storilca kaznivega dejanja bi moral posebej določiti pristojni organ predhodnega postopka s polnim spoštovanjem zakonitih pravic obdolženca in njegovega položaja kot subjekta kazenskega postopka. Kolikor se tako preučevanje opravlja v neki ustanovi in terja omejevanje določenih pravic obdolženca naj se odredi

— Načelo individualizacije izhaja iz utilitarnega razumevanja vloge kazenskega prava, s takšnim stališčem pa se zmanjšuje osebna odgovornost ljudi (Bačić 1970).

Poleg teh ugovorov je mogoče v jugoslovanski literaturi zaslediti tudi probleme, v zvezi z delom posameznih izvedencev. V naši literaturi so se najpogosteje omenjali problemi zdravniškega izvedeništva. Ti problemi so bili zlasti:

— Neustrezna in za zdravnike nesprijemljiva je formulacija 6. čl. KZ (čeprav po tej formulaciji psihiatri sploh niso dolžni dajati izvedenskih mnenj — Zalokar 1962, 1964, Milčinski Lev 1963, Kobal 1969).

— Manjka posebnih zdravstvenih zavodov za storilce kaznivih dejanj, ki so diagnosticirani za psihopate in nevrotike in ki ne spadajo niti v kazenske zavode niti v psihiatrične bolnišnice (Zalokar 1962, Turčin 1964). Pomanjkanje posebnih zavodov te vrste vpliva tudi na mnenja izvedencev psihiatrov (Turčin 1964, IV. jugoslovansko posvetovanje o forenzični psihiatriji 1971).

— Psihiatrija nima meril za ugotavljanje družbene nevarnosti duševnih bolnikov (Turčin 1964).

— Etika, ki obvezuje zdravnika kot izvedenca v kazenskem postopku, je različna od etike, ki obvezuje zdravnika kot terapevta (Milčinski Janez 1967) oz. ima svoje specifičnosti (Kobe 1968).

— Obstaja problem družbene stigmatizacije bolnikov, ki se zdravijo v psihiatričnih bolnicah (Zalokar 1970).

— Psihologi so kritizirali pojem duševne razvitosti mladoletnikov in mlajših polnoletnih, ki se uporabljajo v kazenskem pravu, ker ni mogoče govoriti o duševni razvitosti na sploh, temveč samo o posameznih sestavinah duševne razvitosti (Ognjenović-Arsikin-Petrović-Popović 1964).

le z odločbo pristojnega sodišča s pravico pritožbe proti taki odločbi.

3. Kadar se izvršuje preučevanje osebnosti je potrebno nastaviti poseben dosje o osebnosti, ki bo vseboval vse izvide in predloge strokovnjakov, in ki ga bodo uporabljali organi, ki bodo izrekli in izvrševali kazenske sankcije. Podatki iz takega dosjeja bi se mogli uporabljati samo za namen zaradi katerega je bilo preučevanje osebnosti odrejeno. Mogli bi se uporabljati tudi za znanstvena raziskovanja s polnim spoštovanjem osebnih tajnosti obdolženca in njegove družine (Glej: Rezolucija).

Praksa

O tem, kakšni so bili kriteriji za izbiro in odmero kazenskih ukrepov v Sloveniji, obstajata dve raziskavi.⁷ Podlaga za analize so bili sodni spisi iz leta 1961 (iz območja Slovenije, za kazniva dejanja tatvin, hudih tatvin, poneverb in hudih telesnih poškodb). Iz obeh raziskav izhaja, da so sodišča opirala individualizacijo kazenskih sankcij (v ozkih okvirih spodnjih mej zagroženih kazni, ki so se med seboj ločile po mesecih in ne po letih zapornih kazni) na podatke, ki so jih zbrala po uradni poti, na to, kar sta obsojenec ali njegov zagovornik o storilčevi osebnosti povedala, in na vtis o obsojencu. Kolikor so se sodišča opirala na izvedenska mnenja o storilčevi osebnosti, so to praviloma storila le v primerih, ko so dvomila o storilčevi kazenski odgovornosti. Pri tem so si praviloma pomagala s psihiatri kot edinimi izvedenci (le če je bil obdolženec poslan na opazovanje v bolnišnico za duševne bolezni, je bilo izvedensko mnenje psihiatra včasih dopolnjeno tudi z mnenjem in ugotovitvami psihologa).

Koliko je takih primerov, ko sodišča odredijo, da obdolženca pregleda psihiater, iz doslej zbranih podatkov ni razvidno. Na podlagi »Analize sodnih ukrepov, izrečenih zoper psihično abnormne storilce kaznivih dejanj«⁸ pa ocenjujemo da je bilo na območju mesta Ljubljane v letih 1957—1960 takih primerov okrog 3%. Na celotnem območju Jugoslavije in tudi Slovenije je bil tedaj ta odstotek nedvomno nižji, po naši oceni pa se je tudi v Ljubljani po tem času znižal.

Leta 1970 je slušatelj pravne fakultete Boštjan Zupančič na ljubljanskem okrožnem sodišču pregledal vse psihiatrične ekspertize za leti 1966 in 1967. Našel jih je 38; pri tem je bilo 20 eksplori-ranih oseb diagnosticiranih za psihopate oziroma za psihopate z drugimi osebnostnimi motnjami. Pisec ugotavlja, da psihiatri ocenjujejo psihopatijo za motnjo, ki prištevnosti ne okrne. Sodišča pa psihopatijo praviloma upoštevajo kot olajševalno okoliščino, ki vpliva zlasti na skrajšanje zapornih kazni.

Leta 1972 je slušatelj pravne fakultete Ivan Vrvišar pregledal 50 sodnih spisov s psihiatričnimi ekspertizami od konca leta 1971 nazaj v

⁷ Bayer Magda: Kriteriji za odmerjanje kazne od strane sudova u Sloveniji.

Bavcon-Vodopivec-Uderman: Individualizacija kazni v praksi naših sodišč.

⁸ Kobal-Pavlič: Analiza sodnih ukrepov izrečenih zoper psihično abnormne storilce kaznivih dejanj.

Ljubljani. Le nekaj več kot polovica pregledanih spisov je bila iz let 1971 in 1970, drugi spisi so bili iz prejšnjih let. Iz zbranih podatkov je mogoče povzeti tele ugotovitve:

— Psihiatrično izvedenstvo v Ljubljani ni niti privilegij za morebitno ekskulpacijo višjih družbenih plasti prebivalstva (ki izvršujejo zlasti kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo in službeno dolžnost) niti morebitno dodatno represivno sredstvo zoper tako imenovane storilce političnih kaznivih dejanj.

— Na vprašanje, kdo je predlagal psihiatra za izvedenca, je anketar v 46 primerih zapisal, da je ekspertizo zahtevalo pritožbeno sodišče; iz tega sklepamo, da je izvedenstvo pred prvostopnimi sodišči postalo izjemno.

— Morda tudi zato v nobenem primeru, ko je bila psihiatrična ekspertiza opravljena, ni bil postopek ustavljen zaradi pomanjkanja dokazov.

— V psihiatričnih ekspertizah je razmeroma veliko ljudi iz obdolženčevega okolja ocenjenih negativno in je zato psihiatrično izvedenstvo stigmatizirajoče tudi za ljudi, ki niso v kazenskem postopku, in problematično zlasti zato, ker so glavne obravnave zoper polnoletne storilce kaznivih dejanj javne.

— Anketar je ocenil, da je bilo razmeroma majhno število ekspertiz koristnih za dajanje pomoči obdolžencu oziroma za uresničevanje tretmana (to je razumljivo glede na to, da je bilo med eksploriranci razmeroma veliko alkoholomanov in tako imenovanih kazensko odgovornih storilcev kaznivih dejanj — povratnikov).

— Deleži ekspertiz z mogočimi škodljivimi posledicami za eksploriranca in njegove odnose z okoljem zajemajo nekaj več kot eno petino primerov.

— Anketar je menil, da je izvedenstvo lahko v 12 primerih prispevalo k zmanjševanju obdolženčeve odgovornosti, v nekaterih primerih pa je lahko (tako, kot je bilo napisano) poslabšalo njegovo duševno stanje.

— Posledice ugotovljenih bolezenskih stanj so praviloma ali ustavitve kazenskih postopkov, oprostilne ali zavrnilne sodbe ali pa blažje kazenske sankcije. Tako menimo, da je vpliv psihiatričnih ekspertiz na sodne odločbe velik, da te ekspertize prispevajo k širjenju razmikov med kazenskimi sankcijami in k diferenciaciji ukrepov. V naših primerih so se sodišča poglobila v ekspertizo, sodniki so razmišljali o osebnosti storilcev in o njihovih življenjskih razmerah, morda še toliko bolj zato, ker je bila večina

ekspertiz izdelanih na zahtevo sodišč druge stopnje.

— Po našem mnenju pa ekspertiza sama po sebi praviloma ne more prispevati k socializaciji ali resocializaciji storilcev kaznivih dejanj. Glede na to, da večini ukrepov ne sledi nikakršno posebno obravnavanje, da je v eni petini primerov neugodna za duševni razvoj osebnosti in njeno interakcijo z okoljem, ostaja psihiatrična ekspertiza v sklopu celotnega obravnavanja storilcev kaznivih dejanj v kazenskem postopku bolj ali manj osamljeno sredstvo za mentalnohigiensko razsvetljevanje tožilcev, zagovornikov in sodnikov.

— Teamskih kriminoloških ekspertiz v spisih, ki jih je anketar pregledal, ni bilo, le v štirih primerih je poleg psihiatrične ekspertize našel tudi psihologovo poročilo.

Leta 1973 je Jože Šepic, psiholog v kazenskem poboljševalnem domu za moške obsojence na Dobu, sestavil poseben vprašalnik in semantični diferencial. S tema pripomočkoma je ugotavljal spomine na psihiatre pri vseh tistih obsojencih, ki so bili v času kazenskega postopka psihiatrično pregledani (in so bili najmanj eno leto in ne več kot 4 leta na prestajanju kazni v zavodu). Tako izbranih obsojencev je bilo 41.

Spomin na psihiatre v kazenskem postopku med obsojenci večinoma ni neugoden. Le posamezne slabe sodbe o psihiatrih je dala polovica obsojencev. Seveda pa so deleži slabih ocen o psihiatrih med tistimi obsojenci, ki so bili spoznani za prištevne, višji od slabih ocen pri tistih obsojencih, ki so bili spoznani za bistveno zmanjšano prištevne.

Najpomembnejši slab spomin na vlogo psihiatra v kazenskem postopku je, da si je psihiater vzel premalo časa za pogovor. Sicer pa je polovica anketiranih menila, da psihiater v času kazenskega postopka ni samostojen, tj., ni neodvisen od organov pregona.

Glede na to, da so bili anketirani le tisti obsojenci, katerim so bile izrečene kazni odvzema prostosti, domnevamo, da bi bili spomini na vlogo psihiatrov v kazenskem postopku ugodnejši med obsojenci, katerim kazni odvzema prostosti niso bile izrečene.

Novela Zakonika o kazenskem postopku iz leta 1967 je s 160. čl. dala preiskovalnemu sodniku možnost, da pred koncem preiskave preskrbi potrebne podatke o obdolženčevi osebnosti. Do konca leta 1972 smo na območju Slovenije mimo grede zasledili dva primera mlajših polnoletnih

storilcev kaznivih dejanj, za katera je bila po pooblastilu tega člana izdelana celotna kriminološka ekspertiza. Relić pa poroča za Avtonomno pokrajino Vojvodino, da so se preiskovalni sodniki v Zrenjaninu in Novem Sadu začeli leta 1968 obračati na socialnovarnostne službe, da bi jim poslale socialne anamneze za obdolžence (v Zrenjaninu zlasti za storilce kaznivih dejanj zoper premoženje, storilce kaznivih dejanj v prometu, kaznivih dejanj zoper življenje in telo in kaznivih dejanj zoper uradno dolžnost). Do septembra 1970 je bilo v Zrenjaninu izdelanih 96 takih socialnih diagnoz (od tega jih je prišlo na storilce omenjenih kaznivih dejanj 87%). V Novem Sadu pa so zahtevali socialna poročila za storilce, ki so bili v priporu. Iz primerov, ki jih pisec omenja, je mogoče povzeti, da so nekatera socialna poročila za obdolžence, ki so v kazenskem postopku, tudi močno stigmatizirajoča.

Tako lahko splepamo, da se kriminalološka ekspertiza v kazenskem postopku zoper polnoletne storilce kaznivih dejanj v jugoslovanski praksi doslej ni uveljavila. V kazenskem postopku zoper mladoletnike pa se praviloma uporabljajo poročila socialnovarstvenih organov in o problematiki teh poročil sem pisala posebej.⁹

O vlogi kriminološke ekspertize v kazenskem postopku iz vidika leta 1974

Spremembe, ki so se zgodile od leta 1955 do konca leta 1972, so bile najmanj tele:

1. **Spremembe v strukturi kriminalitete.** Število kaznivih dejanj v prometu se je zvišalo in je doseglo že 2/3 kaznivih dejanj zoper premoženje. Zvišalo se je tudi število obsojenih za kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo; od strukturno manj pomembnih kaznivih dejanj pa se je zvišalo število kaznivih dejanj neplačevanja preživnine za otroke in ogrožanje osebne varnosti. Razen zadnjega gre torej za rast števila kaznivih dejanj, ki povzročajo razmeroma lahko določljivo materialno (in deloma imaterialno) škodo.

2. **Spremembe v kaznovalni politiki:** V sodni praksi ugotavljamo do konca leta 1972 več uestavitev kazenskih postopkov, več ukrepov brez odvzema prostosti in manj ukrepov odvzema prostosti, zlasti za daljši čas. Medtem, ko zakonodaja za mladoletnike omogoča precejšnjo prožnost v

⁹ Vodopivec: Vloga poročil socialno varstvenih organov v kazenskem postopku proti mladoletnikom.

času izvajanja ukrepov brez odvzema prostosti, je kazenska zakonodaja v uporabi teh ukrepov zoper polnoletne obsojence bolj toga.

3. **Izvrševanje kazenskih ukrepov z odvzemom postosti.** V tem času so nastajali odprti in polodprti kazenski zavodi, obsojenci so dobili možnost izrabljati 14-dnevni letni dopust doma, socialne službe v zavodih si prizadevajo vzdrževati stik obsojencev z domačimi; korektivni sodb so mogoči z večjo uporabo pogojnih odpustov, z izredno omilitvijo kazni, in tudi s pomilostitvami. Vzgojni zavodi za mladoletnike so bolj odprti, kot so bili pred 20 leti, postajajo manjši, znotraj zavodov se ustanavljajo manjše skupine mladoletnikov in podobno. Opraviti imamo torej s skrajšano dobo hospitalizacije, z odpiranjem zavodov navzven in z možnostmi za poznejšo korekcijo sodb.

4. **Uspehi tretmana.** Dosti teorij je izhajalo iz podmene, da je storilcu kaznivega dejanja mogoče izreči ukrep, prilagojen njegovi osebnosti in zato terapevtsko učinkovit. Dosedanje raziskave v svetovnem merilu tega pričakovanja niso upravičile. Zelo različno obravnavanje obsojencev v času izvrševanja kazenskih sankcij ima zlasti dalj časa po koncu obravnavanja bolj ali manj enake učinke.¹⁰ Kazenski ukrep ostaja v življenjskem kurikulumu obsojenca razmeroma malo pomembna oaza v primerjavi z možnostmi in nemožnostmi, ki jih obsojencu daje življenje na prostosti.

5. **Problem stigmatizacije** je v kriminološki teoriji aktualen zlasti po letu 1962.¹¹ Čeprav ne prizadeva vseh vrst storilcev kaznivih dejanj enako,¹² je to eden pomembnih dejavnikov, ki vplivajo na vključevanje obsojencev v življenje na prostosti, zlasti če upoštevamo vpliv črnih kronik v časopisju na oblikovanje javnega mnenja. Na podlagi naših ocen domnevamo, da so nevarnosti kliničnih diagnoz v zvezi z dodatnim zaznavanjem obsojenčeve osebnosti manjše, če se diagnoze uporabljajo po obsodbi, kakor če se uporabljajo v času sodnega postopka.

V zadnjih 20 letih pa ni prišlo do sprememb samo v percepciji in strukturi kriminalitete ter v kriminalni politiki, temveč tudi v razvoju kliničnih služb.

6. **Spremembe v orientaciji socialnega dela.** Šole za socialno delo so bile v Jugoslaviji usta-

¹⁰ Antila, str. 12; Jesness; Wilkins str. 7; Gibbens str. 31; Hood in Sparks str. 191, 192; Bailey str. 509 idr.

¹¹ Becker, Shlomo Shoham, Goffman idr.

¹² Downes-Rock; Outrive.

novljene po letu 1952. Prvotna glavna orientacija je bila kurativno delo s posameznikom. Tej je sledila dopolnilna orientacija na preventivno delovanje in skupinsko svetovanje, okoli leta 1969 pa orientacija na obravnavanje posameznika v njegovem socialnem kontekstu.¹³

7. Spremembe v psihiatriji. V istem času je prišlo do skrajševanja hospitalizacijske dobe, odpuščanja pacientov iz zavodov ob koncu tedna, oddajanja pacientov v tuje družine, širjenja mreže ambulantnih služb, ustanavljanja klubov za zdravljenje alkoholomanov in podobno. Verjetno ne bo preveč pretenciozno, če rečemo, da je sodobna psihiatrija pri nas manj biologistično naravnana, kot je bila in bolj pripravljena analizirati pacienta tudi v njegovem socialnem kontekstu.¹⁴ Psihiatri so skeptični zlasti do neizdeferenciranih določitev psihopatij, ki so bile pred časom dokaj pogostne diagnostične določitve za storilce kaznivih dejanj¹⁵

8. Spremembe v psihologiji. Psihologija je pri nas večinoma diagnostično naravnana in je število psihologov, ki se ukvarjajo z industrijsko psihologijo večje od števila tistih, ki se ukvarjajo s klinično psihologijo. Še manjše in skoraj neznamno je število psihologov psihoterapevtov. Klinični psihologi delajo predvsem v psihiatričnih ustanovah (hospitalnih in ambulantnih) in so povezani z razvojno potjo teh ustanov. Večje samostojne zasluge na kliničnem torišču imajo pri ustanavljanju vzgojnih posvetovalnic in observacijskih centrov za mladino. V zadnjem času poleg socialnih delavcev vstopajo psihologi tudi v socialne centre kot posebni strokovni delavci.

Iz vsega, kar smo povedali doslej, izhajajo nekatere bistvene dileme, pred katerimi sta sodobna praksa in teorija še zelo nebogljeni. Morda je treba povedati, da odgovorov nanje ne vemo, in jih bo treba poiskati v prihodnje. Nekatere teh dilem so:

V svetovnem merilu je čutiti prizadevanje zmanjšati število ljudi v bolnišnicah in zavodih, ter paciente, kliente in obsojence obravnavati v čim večjem številu na prostosti, s pomočjo kliničnih komunalnih služb. Ali so postali zavodi na sploh že res nepotrebni, ali pomenijo večje nasilje nad posameznikom, kot je učinek nasilnega vedenja posameznika na njegovo okolico?

¹³ Henry S. Maas v delu Friedländer-Pfaffenberger, str. 65 i sl.

¹⁴ Seveda pa smo v tej orientaciji še zelo daleč od teorij t. i. antipsihiatrije, ki jih razvijajo npr. Laing-Esterson, Speck i. dr.

¹⁵ Kanoni str. 227; Kobal, 1970, str. 1—19.

Ali so postali nepotrebni zato, ker so v bistvu anahronistični (priprava človeka za življenje na prostosti v zaprtem okolju), ali pa zato, ker ni družba nikoli vložila dovolj (gmotnega in negmotnega) v to, da bi jih usposobila za koristno delovanje (čeprav v krajšem času hospitalizacije kot doslej)? Če se odločimo za tezo, da kazenski zavodi in hospitali v prihodnje ne bodo več potrebni (saj tudi niso vedno obstajali) — ali takšna odločitev ne pomeni tudi, da jih bomo še dolgo časa pustili životariti, da si ne bo nihče več posebej prizadeval, da bi postali drugačni? V teh zavodih pa bodo obsojenci in klienti živodarili vse dotlej, dokler zavodov ne bo več.

Če sprejmemo tezo, da človek ni le objekt v svetu drugih, temveč živi v določenem prostoru in času, ki ga doživlja, sestavlja in soustvarja,¹⁶ potem je vprašanje, komu je sploh potrebna pomoč (posamezniku, celotni družbi ali njegovemu celotnemu okolju¹⁷). Kakšna pomoč je potrebna, če ne želimo zaiti v vsesplošni paternalizem, in ali je brezbriznost (npr. do stisk otrok in odraslih) lahko ustrezna nasprotna utež paternalizmu?

Dekriminalizacija nekaterih (ali številnih) kaznivih dejanj, je lahko sredstvo za omejevanje institucionalizirane prisile. Ni pa mogoče zanikati, da nekateri družbeni konfliktni položaji ostajajo in v njih ima prisila drugačne vrste lahko pomembno vlogo za odnose med ljudmi (npr. pritisk alkoholomanov in narkomanov na svoje okolje, zdravstveno službo in druge službe družbene pomoči).

Sedanja ureditev družbenega nadzorstva je v krizi. To ni več toliko kriza sile v klasičnem pomenu besede, temveč bolj kriza nesmotnosti, neučinkovitosti in nepravilnosti (visoki deleži črnih števil zlasti med družbeno privilegiranimi plastmi).

Po mojem ni sramotno priznati, da kljub obsežnemu raziskovalnemu delu in številnim teoretičnim traktatom v svetovnem merilu raziskovalci in znanstveniki še nimamo prave vizije o tem, kakšni naj bi bili boljši in pravičnejši posegi v družbene konfliktno odnose.

Če pa pravimo, da veljavni sistemi družbene kontrole do storilcev kaznivih dejanj niso pravični (ne glede na to, kaj pravičnost sploh je), si morda lahko predstavljamo, da bi skušali kazenskopravno ureditev polagoma preusmerjati vsaj k večji pravičnosti do žrtev kaznivih de-

¹⁶ Laing-Esterson, str. 19, 20.

¹⁷ Speck.

janj. Če bi glavno merilo za ukrep lahko postala povzročena škoda (gmotna ali negmotna) in glavni ukrep povrnitev škode (ne pa več kazni kot povračilo za zlo)¹⁸ — kakšna bi bila v takem primeru vloga klinične ekspertize v kazenskem postopku?

Sedanja vloga kriminoloških ekspertiz v kazenskem postopku — zlasti zoper polnoletne storilce kaznivih dejanj — je v bistvu dvojna. Psihiatrične (in tudi psihološke) diagnoze največkrat vplivajo ali na izrekanje blažjih kazenskih sankcij ali na ustavitev kazenskega postopka. Diagnoze nato obležijo v sodnih arhivih¹⁹.

V dokaj manjšem številu primerov pa psihiatrične ekspertize prispevajo k oddaji storilcev kaznivih dejanj v zavode za varstvo in zdravljenje za nedoločen čas. V teh primerih je represivnost izrečenega ukrepa lahko večja od časovno določene kazni odvzema prostosti. Glede na to, da se hospitalna doba zdravljenja drugih duševnih bolnikov skrajšuje in da psihiatrične bolnišnice postajajo čedalje bolj zavodi odprtega tipa, imajo pri nas psihiatri čedalje več pomislekov zoper take vrste kazenskopravnih ukrepov. Tudi po času, ko zdravljenje ni več potrebno in ko bivši storilec kaznivega dejanja družbi ni več nevaren, taki »bolniki« životarijo v posebnih bolj ali manj zavarovanih oddelkih. Psihiatri sodišče težko prepričajo, da bi ukrep po razmeroma kratkem času bivanja v zavodu ukinilo²⁰, okolica se pritožuje, če »bolnika« vidi na prostosti.

Kakor smo rekli nekateri psihiatri pri nas predlagajo ustanavljanje posebnih zdravstvenih zavodov za tako imenovane psihopate (oziroma osebnostno motene delinkvente). Če pa bi se taki zavodi ustanovili, lahko predvidevamo več nevarnosti in sodišča bi ukrepe z oddajo v zavod izrekala tudi storilcem, ki jim zdaj ali ustavljajo kazenski postopek ali pa izrekajo ukrepe brez odvzema prostosti. Možnosti za časovno nedolo-

¹⁸ Zamenjavo kazenskih ukrepov z odškodninskimi za kazniva dejanja pri katerih je to mogoče, in večjo odgovornost proti žrtvi kaznivega dejanja predlaga vedno več kriminologov (npr. Antila, Wolfgang, glej tudi gradivo k XI Internationales Strafrechtskongress...). Princip pri tem pa bi moral biti, da višina odškodnine ne bi ogrožala zavezanca in njegove družine in tudi ne bi smela pomeniti njegovega gospodarskega uničenja (Cigoj, str. 429). Primeru vloga klinične ekspertize v kazenskem

¹⁹ Canepa, str. 185, 187.

²⁰ Sodišče želi obdržati obsojenca v bolnici tako dolgo, da bi s prestajanjem varnostnega ukrepa odslužil kazni, ki bi mu bila sicer izrečena (Vasiljevič: Mere bezbednosti, str. 219).

čeno hospitalizacijo tudi mejno bolnih prestopnikov bi se povečale²¹, zavode pa bi polnili še s huje prizadetimi duševnimi bolniki — storilci kaznivih dejanj. Veliko piscev ugotavlja, da je za obsojenca lažje dobiti službo po odpustu iz kazenskega zavoda kot po odpustu iz bolnišnice za duševne bolezni. Psihiatrična diagnoza je za storilca kaznivega dejanja lahko močna dodatna stigma.²²

Dosedanja prizadevanja v razvoju kazenskega prava in procesa so se nagibala k izločanju duševno prizadetih storilcev kaznivih dejanj iz kazenskega postopka pred obsodbo in po njej (zaradi ureditve, ki temelji na moralni odgovornosti ljudi za svoje vedenje). V prihodnje si lahko mislimo tudi nasproten potek: prodor kliničnih služb v ambulantne ustanove v občinah, ki bi bile na voljo tudi obsojencem, in pa v kazenske zavode (v okviru katerih bi lahko pospeševale proces spreminjanja vsebine kazni z odvzemom prostosti in prispevale h korekcijam sodno izrečenih ukrepov).

Seveda pa vsaka preusmeritev vedno odpira tudi nove probleme. Tako je npr. mogoče sprejeti stališče ge. Antile, da v kazenske zavode ni primerno uvajati obveznega psihoterapevtskega tretmana²³, temveč je treba obsojencem le omogočiti, da tako možnost uporabljajo. Teže pa se je za tako stališče odločiti v zvezi z ukrepi brez odvzema prostosti. V nekaterih primerih bi bilo obvezno klinično obravnavanje lahko edina posledica storjenega kaznivega dejanja (npr. pri alkoholomanih, narkomanih, nevrotikih in podobnih).

Bojazen nasilnega prilagajanja nekonformistov veljavnim družbenim razmeram je vsekakor upravičena. Takšna nevarnost pa je lahko celo večja v okviru civilnopravnega postopka (odvzem civilnopravne sposobnosti in prisilno hospitaliziranje) kakor v okviru kazenskopravnega postopka. Osebnostno nisem prepričana, da je sploh mogoče v okviru kake pravne ureditve oblikovati takšna pravna pravila, ki ne bi dopuščala tudi zlorab. Manipulacijam in paternalizmu smo ljudje na sploh podvrženi vse od družinske in šolske vzgoje naprej. Tudi storilci kaznivih de-

²¹ Velik odpor skandinavskih kriminologov proti obvezni psihoterapiji obsojencev je mogoče pripisati zlasti ukrepom indeterminirane detencije (ki se lahko izrekajo ali v okviru upravnega postopka ali pa po prestani kazni), ki jih pri nas v principu nimamo.

²² Gittleson, str. 9; Outrive, str. 374.

²³ Antila, str. 13, 21.

janj (odkriti ali neodkriti) manipulirajo s svojo okolico in pravnimi normami.

Ni pa nemogoče, da bi se nevarnost takšnih posegov zmanjšala z večjo odgovornostjo kliničnih delavcev do pacientov, in sicer tako, da bi bili občasno dolžni s pacientom obravnavati diagnostično oceno, zoper le-to pa naj bi bila mogoča tudi pritožba²⁴.

Ob takšni viziji preusmeritve v razmerjih med pravosodno in zdravstveno službo v prihodnje dobi verjetno tudi kriminološka ekspertiza v kazenskem postopku nekoliko drugačno vlogo (zlasti dokler je ta naravnani predvsem na moralno ocenjevanje storilcev in kaznivih dejanj). Bistveno vprašanje je, ali bo sodišče izreklo ukrep brez odvzema prostosti ali z odvzemom prostosti (zlasti če upoštevamo, da se večina kazni izreka na meji zakonskega minimuma). Glede na nevarnosti, ki jih kriminološka ekspertiza vnaša v sedanji sodni postopek²⁵ (in ostaja večinoma le diagnostično sredstvo brez hkratnega dajanja pomoči obsojencu), bi bilo treba premisliti tudi o možnostih poznejšega diagnosticiranja po obsodbi in v vseh tistih primerih, v katerih ne bi s poznejšim spreminjanjem ukrepov poslabševali obsojenčevega položaja. V tem smislu se ne zavzemam več za bistveno večje število kriminoloških ekspertiz v kazenskem postopku, kot jih je zdaj.

Če bi bil ukrep strožjega nadzorstva uzakonjen tudi za polnoletne obsojence — poleg sodnega opomina in pogojne obsodbe — in bi imel socialni delavec možnost obsojenca napotiti tudi na ambulantno diagnosticiranje in morebitno zdravljenje, lahko pričakujemo, da bi socialna služba opustila skrb za obsojenca v vseh primerih, ko takšna skrb ne bi bila potrebna (že zaradi delovnih preobremenitev). Kriminološka ekspertiza v kazenskem postopku v teh primerih ne bi bila potrebna.

Če naj bi bil ukrep odvzema prostosti potreben zaradi pritiskov javnega mnenja (tudi to je

²⁴ Wolfgang, str. 20.

²⁵ Vseh nevarnosti tudi ni mogoče odstraniti z delitvijo kazenskega postopka in glavne obravnave v dva dela po anglosaksonskem sistemu. Najmanj kar ostane problematično tudi ob takšni rešitvi je: Obdolženec ve, da bo mnenje kliničnega delavca vplivalo na ukrep (včasih je tudi v priporu); iz obravnave strokovnih mnenj ni mogoče in tudi ni prav izključevati oseb, ki jih strokovna mnenja obravnavajo (obdolženec in njegovi družinski člani); uporaba strokovnih mnenj ostane vprašljiva v zaključnem govoru strank na glavni obravnavi, v pisni obrazložitvi sodbe; problematične ostajajo pritožbene možnosti na strokovna mnenja.

resničnost, s katero je treba računati, saj se ljudje sicer lahko zatekajo k neobvladani samorepresiji), potem bi bila kriminološka ekspertiza potrebna le v primerih, v katerih naj bi pomnila nasprotno utež povračilnosti javnega mnenja.

Če naj bi bil ukrep odvzema prostosti potreben zaradi morebitne družbene nevarnosti storilca kaznivega dejanja in ev. zaradi resocializacije, bi bila kriminološka ekspertiza v času kazenskega postopka potrebna.

S tem stopa v ospredje problem predvidljivih kazenskih ukrepov²⁶ kot merilo za uporabo kriminološkega izvedenstva v kazenskem postopku namesto dosedanjih prizadevanj podvreči kriminološkemu izvedenstvu storilce nekaterih kaznivih dejanj in tudi duševno srednje ali manj alterrirane osebe.

V zvezi z zahtevo, naj bi dajali klinični delavci diagnostična mnenja v kazenskem postopku tedaj, kadar sodišče ne ve, ali je treba izreči ukrep odvzema prostosti (oziroma hospitalizacije) zaradi družbene nevarnosti storilca v prihodnje, pa je vloga v kazenskem postopku zelo kočljiva zlasti za tistega kliničnega delavca, ki naj bi kot terapevt z obsojencem delal tudi po obsodbi (in pa vseh tistih kliničnih delavcev, ki takšne naloge ne bi mogli sprejeti zaradi etičnih pomislov). Zato je vprašanje, ali je prav, da naša kazenska zakonodaja vsebuje določilo, da se je izvedenec »dolžan odzvati vabilu in podati svoj izvid in mnenje« (čl. 224 ZKP). Načelno naj bi bil terapevtsko usmerjen strokovnjak prost, da se sam odloči, ali bo sodeloval v kazenskem postopku ali ne. Vprašanje pa je, ali je to praktično uresničljivo in ali bi klinični delavci v tem primeru sploh še hoteli sodelovati v kazenskem postopku.

Pri naših reformnih zamislih smo izhajali iz prepričanja, da je reformiranje prava in pravosodne prakse proces, ki lahko računa le s postopnim spreminjanjem stališč ljudi, ki v njem sodelujejo.

²⁶ Kljub temu, da naj bi bila po teoretičnih pričakovanjih sankcija šele logična posledica kriminološke ekspertize, domnevamo, da je sodna praksa drugačna. Postavljamo hipotezo, da se sodnik odloči za kriminološko (oz. psihiatrično) ekspertizo zlasti v primerih, ko je sam nesiguren kakšen ukrep naj bi izrekel. Tudi v ostalih primerih predvideva možno vrsto sankcije v naprej na podlagi določil kazenskega zakonika in izkušenj iz pretekle prakse. To je miselni proces, ki ga lahko domnevamo zlasti v tako grobih okvirih kakor je predvidevanje ev. sankcij brez odvzema prostosti ali sankcij z odvzemom prostosti.

LITERATURA

1. Antila Inkeri: Conservative and radical criminal policy in the Nordic countries, v **Scandinavian Studies in Criminology**, Universitets-forlaget, Oslo-Bergen-Tromsø 1971, str. 9—21.
2. Bačić Franjo: Četrto svetovanje jugoslovan-skog udruženja za krivično pravo i kriminolo-giju, Sarajevo 1964, **Jugoslovenska revija za krimi-nologiju i krivično pravo**, Beograd 1964, str. 514—517, diskusija.
3. Bačić Franjo: Kuda ide krivično pravo, **Jugoslo-venska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 1970, 451—469.
4. Bailey C. Walter: **Correctional Outcome in Crime and Delinquency** (ed. by Carl Bersani), The Mac-millan Comp., London, 1970, str. 505 i. sl.
5. Bavcon Ljubo: Novejši kriminalnopolitični po-gledi na individualizacijo ukrepov zoper delin-kvente, **Kriminologija v kazenskem pravosodju**, Državni sekretariat za notranje zadeve LRS Ljubljana 1957, str. 53—73.
6. Bavcon-Vodopivec-Uderman: **Individualizacija kazni v praksi naših sodišč**, Inštitut za krimi-nologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, publ. 12, Ljubljana 1968.
7. Bayer Magda: **Kriteriji za odmjeravanje kazne od strane sudova u Sloveniji**, Inštitut za krimi-nologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, publ. 10, Ljubljana 1967.
8. Becker H. S.: **Outsiders**, The Free Press, New York 1963, 4th printing Dec. 1967.
9. Canepa Giacomo: Prospetive criminologiche della perizia psichiatrica, *Rassegna di Criminologia*, Genova, 1972, str. 175—188.
10. Cigoj Stojan: Odškodninsko pravo Jugoslavije, **Uradni list SR Slovenije**, Ljubljana 1972.
11. IV. Jugoslovensko savjetovanje o forenzičkoj psihijatriji, Zagreb 27.—29. svibnja 1971 — ma-teriali, tipkopis.
12. Dolenc Metod: **Tolmač h kazenskemu zakoniku kraljevine Jugoslavije**, Tiskovna zadruga, Ljub-ljana 1929.
13. Downes David-Rock Paul: Social reaction to deviants and its effects on crime and criminal careers, **The British Journal of Sociology**, 1971, str. 351—364.
14. XI Internationales Strafrechtskongress 1974 in Budapest — Vorbereitendes Kolloquium zum Thema III: »Die Entschädigung des durch eine Straftat Verletzten«, 4. bis 6. Oktober 1973 in Freiburg i. Br.; materiali.
15. Friedländer A. Walter-Pfaffenberger Hans: Osnovna načela in metode socialnega dela, Teh-niška založba Slovenije, Ljubljana 1970 (prevod).
16. Gibbens T. C. N.: L'identification des problèmes — clés dans la recherche criminologique; **Etudes relatives à la recherche criminologique**, Vol. VI. Conseil de l'Europe, Strasbourg 1970, str. 13—37.
17. Gittleston N. L.: The Psychiatric Report in the Magistrates' Court, **The Criminologist**, Wichita, Kansas, USA 1973, Vol. 8, No. 27, str. 3—11.
18. Goffman Erving: **Stigma**, Prentice-Hall, Engle-wood Cliffs, New York 1963.
19. Hood Roger and Sparks Richard: **Key Issues in Criminology**, World University Library, London 1970.
20. Jesness Carl. F.: Comparative effectiveness of two institutional treatment programs for delin-quents, California Youth Authority, tipkopis.
21. Kanoni Janez: Dialektika v psihopatologiji in psihiatrični vidiki v kriminologiji, **Kriminologija v kazenskem pravosodju**, Državni sekretariat za notranje zadeve LRS, Ljubljana 1957, str. 187 do 237.
22. Kobal Miloš: Osnovna načela forenzične psihia-trije, v: **Psihijatrija**, Lek, Ljubljana 1969.
23. Kobal Miloš: Reintegracija vedenja in rigidnost motenih osebnosti, disertacija, Medicinska fakul-teta, Ljubljana, 1970, tipkopis.
24. Kobal-Pavlič: **Analiza sodnih ukrepov izrečenih zoper psihično abnormne storilce kaznivih de-janj**, Inštitut za kriminologijo pri pravni fakul-teti v Ljubljani, publ. 5, Ljubljana 1962.
25. Kobe Peter: Individualizacija kazenskih sankcij in njen odraz v kazenskem postopku, **Zbornik znanstvenih razprav pravne fakultete v Ljub-ljani**, 1959, str. 111—133.
26. Kobe Peter: Upoznavanječnosti učinioca kri-vičnog dela kao nužna predpostavka individuali-zacije pri izricanju krivične sankcije, **Jugoslo-venska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 1964, str. 435—459.
27. Kobe Peter: Deontologija zdravnika izvedenca — posebej v kazenskem postopku, **Revija za krimi-nalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 1968, str. 25—27.
28. Kobe Peter: Les mesures destinées a rendre les regles de procedure plus rapides et plus effica-ces, XIIèmes Journées Juridiques Franco-You-goslaves, Paris, Aix-en-Provence, 25—30 mai 1972 — Imprimé par la federation des Associations de Juristes de Yougoslavie.
29. Laing R. D. and Esterson A.: **Sanity, Madness, and the Family**, Penguin Books, Middlesex, En-gland 1972 (1. izdaja 1964).
30. Milčinski Janez: Nekatera etična vprašanja v zvezi z izvedenskim delom, **Pravnik**, Ljubljana, 1967, str. 229—239.
31. Milčinski Lev: Problem »prištevnosti« v očeh izvedenca psihiatra, **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 1963, str. 115—122.
32. Mošet Ivka: Četrto svetovanje jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Sa-rajevo 1964, **Jugoslovenska revija za krimi-nologiju i krivično pravo**, Beograd 1964, str. 518 do 519, diskusija.
33. Mošet Ivka: O psihijatrijskem vještačenjima, **Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo**, Beograd 1969, str. 629—632.
34. Ognjenović-Arsikin-Petrović-Popović: Primena vaspitnih mera prema mladim punoletnicama u praksi naših sudova. Istotam, str. 601—602.
35. Outrive Van Lode: Stigmatisation — un prolon-gement de l'analyse criminologique? **Revue de droit penal et de criminologie**, Bruxelles 1973, Janvier, str. 363—384.
36. Petrić Branko: Četrto svetovanje jugosloven-skog udruženja za krivično pravo i krimi-nologiju, Sarajevo 1964, **Jugoslovenska revija za krimi-nologiju i krivično pravo**, Beograd 1964, str. 550—551, diskusija.

37. Relić Jovica: Proučavanje ličnosti okrivljenog i praksa u SAP Vojvodini, *Savremenost*, Novi Sad 1972, str. 244—254.
38. Rezolucija — Četvrto svetovanje jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Sarajevo 1964, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1964, str. 563—565.
39. Shlomo Shoham: Jean Genet un manifeste criminel, *Revue de l'Institut de Sociologie*, Bruxelles, 1968/3 — separat.
40. Speck Ross: »Psihijatrija i antipsihijatrija« v: *Dijalektika oslobodjenja*, izd. David Cooper, *Praxis* Zagreb 1969, str. 181—197.
41. Turčin R.: Upoznavanje ličnosti učinioca krivičnog dela — psihijatrijski aspekt, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1964, str. 484—490.
42. Vasiljević Tihomir: Četvrto svetovanje jugoslovenskog udruženja za krivično pravo i kriminologiju, Sarajevo 1964, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1964, str. 512—514, diskusija.
43. Vasiljević Tihomir: Mera bezbednosti upućivanja u zavod radi čuvanja i lečenja; *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1972, str. 203—221.
44. Vodopivec Katja: Sodna pomoč socialnoskrbstvenih referentov v mladinskih kazenskih zadevah, *Ljudska uprava* Ljubljana, 1955, str. 333—340, 447—459, 595—599.
45. Vodopivec Katja: Socialni delavec opravlja poizvedbe, *Ljudska uprava*, Ljubljana 1956, 324 do 326.
46. Vodopivec Katja: Socijalni aspekt — Upoznavanje ličnosti učinioca krivičnog dela — koreferat, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd 1964, str. 477—484.
47. Vodopivec Katja: The sentencing process — *Transactions of colloquium of Bellagio 1968*, Centro Nazionale de prevenzione e difesa Sociale, Milano 1971, str. 147—148.
48. Vodopivec Katja: Vloga poročil socialno varstvenih organov v kazenskem postopku proti mladiletnikom, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 1974, str. 3—13.
49. Wilkins Leslie T.: *Evaluation of penal measures*, Random House, New York 1970.
50. Wolfgang E. Marvin: Making the Criminal Justice System Accountable, *Crime and Delinquency*, New York 1972, No. 1, str. 15—29.
51. Zalokar Jurij: Motena osebnost v forenzični praksi, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 1962, str. 175—182.
52. Zalokar Jurij: Nekaj misli o nerešenih vprašanjih psihiatričnega sodnoizvedenskega dela, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 1964, str. 36—41.
53. Zalokar Jurij: Problemi desegregacije psihijatrijskih bolesnika — v *Mentalna bolest i socialna patologija*, izd. Psihijatrijske bolnice Vrapče, Zagreb 1970, str. 181—183.
54. Zlatarić Bogdan: *L'attitude du législateur contemporain envers les tendances nouvelles de la criminologie et de la politique criminelle moderne*, Imprimerie Administrative Melun 1962 — separat.
55. Zlatarić Bogdan: Die Ideen Franz von Liszt im früheren und heutigen Jugoslawien, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Berlin 1969, str. 746—786.
56. Zupančič Boštjan: Osebnostno moteni storilci kaznivih dejanj pred ljubljanskim okrožnim sodiščem v letih 1966 in 1967, *Pravnik*, Ljubljana, 1970, str. 229—232.

UDC 343.9:343.148:343.8(497.1)

Criminological Diagnosis — Yes or No?

Vodopivec, dr. Katja, Professor, Faculty of Law, Ljubljana

In the year 1955 the researchers of the Institute of criminology at the School of Law, University of Ljubljana, (the author included) began to advocate the introduction of criminological diagnoses into the criminal proceedings. After that, other Yugoslav writers took over this idea — and also contradicted it. The question is, what is the author's present opinion on the role of criminological diagnoses in the penal process.

80 bibliographical items on the views of Yugoslav writers and the results of 6 research projects carried out by the Institute of criminology or by the students of the Law School in Ljubljana have been taken into account.

During the period of 19 years, criminological diagnosis has not asserted itself within the work of criminal courts. Psychiatric diagnoses usually result in the dismissal of a case, in a judgement rejecting a case, in an acquittal, or in a milder sentence. We estimate that about 20% of psychiatric diagnoses have negative consequences for the subject (addi-

tional stigmatization) or for his relations towards the people of his environment.

In the present opinion of the author criminological diagnoses within criminal proceedings would not be needed in cases in which the court expects the application of a sanction not restrictive of liberty nor in cases in which measures restrictive of liberty would be necessary because of public opinion, which is also a social reality. Criminological diagnoses could be, however, necessary as a counter-balance to the repressiveness of public opinion as well as in cases in which a measure restrictive of liberty could be indicated because of the presumed social dangerousness of the offender and ev. because of his resocialization. In this way, the emphasis is on the foreseeable penal measures as a criterion for the application of criminological diagnosis, contrary to the present tendencies of applying this diagnosis towards perpetrators of specific offences and to those psychically deviant to a smaller or medium degree.